

KOROBORACIJA U ISPRAVAMA HRVATSKIH NARODNIH VLADARA

MILKO BRKOVIĆ

Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru

UDK: 949.75:930.22

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 25.XII.1993.

Koroboracija kao diplomatska formula u većini sačuvanih isprava hrvatskih narodnih vladara slijedi nakon sankcije. Svojim sadržajem navodi sredstva autentičnosti isprave među kojima su najčešće prisutnost svjedoka, a ponekad je spomenut i pečat. Štoviše, svjedoci su u više slučajeva potpuno preuzeli ulogu koroboracije tih isprava. Sve sačuvane isprave hrvatskih narodnih vladara sadrže formulu koroboracije.

Koroboracija (*corroboratio*) je diplomatska formula ili sastavni dio isprave u kojoj se napominje da je isprava pokazana raznim osobama, u prvom redu svjedocima, koji će ispravu potpisati ili staviti znak križa i slično, kako bi ona postala pravovaljana za javnosti. Potpisi svjedoka se mogu odnositi na sam pravni čin koji se zbio ili na čin izdavanja isprave. Formula se koroboracije obično sastoji od dva dijela. U prvom se dijelu, koji je ponekad izostavljen, najavljuju sredstva autentičnosti dok u drugom znakovi te autentičnosti ili ovjere isprave. Tom formulom isprava dobiva dokaznu moć u javnosti.

U ovom ću radu kronološkim redoslijedom opisati pojedinačno svaku formulu koroboracije onakvu kakva je ona sadržana u ispravama hrvatskih narodnih vladara. Pri tome ne ću ulaziti u dokazivanje autentičnosti ili falsificiranosti pojedine isprave.

Koroboracija prve sačuvane isprave hrvatskih narodnih vladara, Trpimirove isprave o poklonu solinskoj nadbiskupiji crkve i samostana sv. Jurja u Putalju skupa s nekim posjedima god. 852. (4. III.),¹ prilično je kratka a glasi: "et testium notitia, presentia, commune voto et voluntate corroboratum".² Njome se dakle ukratko naznačuje da je isprava osnažena svjedočenjem, pristankom i voljom prisutnih svjedoka, koje se nakon toga nabraja. Ona pak

¹ Jakov STIPIŠIĆ - Miljen ŠAMŠALOVIĆ, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, I, Zagreb 1967., str. 3-8; (dalje: J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I).

² IBIDEM, str. 5.

sve do tada nabrojeno u ispravi, koje je vladar Trpimir darovao spomenutoj nadbiskupiji, potvrđuje i promovira za javnost kako bi se vladareve odluke mogle početi sprovoditi. Veznik *et* u toj koroboraciji i gramatički i diplomatski povezuje prethodni izraz *actum* sa *corroboratum* pa se svjedoci u toj ispravi odnose i na sam pravni čin koji se zbio i na sam čin izdavanja isprave.³ Taj se čin pojačava notarskim znakom kapelana Martina koji je po Trpimirovom nalogu napisao ispravu. Nazočnost župana, komornika i svećenika u trenutku izdavanja isprave daje još veću važnost i težinu pravnom činu, mada se to može dvoznačno tumačiti. Ta je njihova nazočnost dala nekim našim diplomatičarima povoda da ustvrde kako je sastavljač te isprave prebacio svu snagu koroboracije na Trpimirove župane kao svjedoke i time njega kao vladara posve isključio, iako je on onaj koji daje *fidem publicam* svojoj vlastitoj ispravi.⁴ Međutim, nazočnost svjedoka ne bi imala svrhe bez vladareva pristanka.

U sljedećoj sačuvanoj ispravi hrvatskih narodnih vladara, u ispravi vladara Muncimira iz god. 892. (28. XI.),⁵ koroboracija se ponešto razlikuje od prethodne iako bi se očekivalo da će biti istovjetna s njom s obzirom da potonja isprava potvrđuje prethodnu. Ona glasi: "horum palam testibus consentientibus atque subscribentibus. Deinde, ne aboliatur in posterum, annulo nostro iussimus in calce signari".⁶ I u ovoj se koroboraciji navodi nazočnost svjedoka koji pristaju i potpisuju određeno u tekstu isprave. Njih se i navodi, kao i u Trpimirovoj ispravi, ali se Muncimirovom koroboracijom, pored tradicije isprave, želi još više osigurati vladareve odredbe donešene u ispravi. Da ne bi kojim slučajem te odredbe odnosno isprava prestala važiti naglašava se da će ju zapečatiti vladar svojim pečatnjakom na prstenu, bez obzira što isti taj vladar s mnoštvom drugih svjedoka stavlja svoj znak na mjesto određeno za to u ispravi. Mjesto te Muncimirove koroboracije u ispravi je, kao i u Trpimirovoj, između mjesta izdanja i navođenja svjedoka. Muncimirov kapelan đakon Firmin ponavlja u *kompleciji* da je darivanje obavljeno pred svjedocima.

Koroboracija isprave kralja Krešimira II? iz god. 950?⁷ o poklonu otoka Vranjica i nekih posjeda u Solinu od strane toga kralja davanaestorici Hrvata ima svoje mjesto u toj ispravi isto kao i u ispravama prethodno navedenih dvaju vladara. Međutim, ta je Krešimirova koroboracija toliko pojednostavljena da je potpuno izgubila svoj sadržaj poistovjetivši se u potpunosti sa svjedocima isprave. Ona se dakle u toj ispravi potpuno utjelovila u formulu svjedoka. To je pokazatelj da su svjedoci, uz vladarev pristanak, igrali važnu ulogu u sprovođenju donesenih vladarevih odredaba iz isprava. Uz svjedoke ta koroboracija sadrži i nekolicinu drugih dragocjenih historijskih podataka ondašnjeg vremena.⁸

---

³ Miho BARADA, Dvije naše vladarske isprave, *Croatia sacra*, god. 7, Zagreb 1937., str. 49.

⁴ Nada KLAIĆ, O Trpimirovoj darovnici kao diplomatskom i historijskom dokumentu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, LXII/1960., Split 1967., str. 143.

⁵ J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I, str. 22-25.

⁶ IBIDEM, str. 24.

⁷ IBIDEM, str. 39-43.

⁸ Jakov STIPIŠIĆ, Tragom jedne bilješke Ivana Luciusa o jednoj hrvatskoj vladarskoj ispravi, *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije*, vol 6. Zagreb 1969., str. 87-88.

U sačuvanoj ispravi dovoljno nepoznatog hrvatskog bana "S." (Stjepan ili Svinimir), koji je ujedno i carski protospatar, koju se datira između 12. VI. i 1. IX. 1044. godine,⁹ a u kojoj se radi o poklonu crkve zajedno s crkvenim predmetima i nekim posjedima samostanu sv. Krševana u Zadru, koroboracija slijedi nakon sankcije, a iza nje nema puno svjedoka. Ona glasi: "Et hec cartula uolumus, ut in sua maneant firmitate".¹⁰ Donator isprave hoće reći da je njezina važnost toliko značajna za to vrijeme da joj je dostatno biti sama po sebi osnažena. Međutim, ipak uz tu konstataciju važnosti isprave same po sebi dodaje se pojačana formula koroboracije (Et ego Marco, indigo episcopus Chroatensis, collaudo, confirmo, corrobora atque concedo).¹¹ Ujedno nas taj izričaj, bez obzira na karakter dotične isprave, navodi na pomisao da su prije toga bili bar nazočni i drugi svjedoci, iako nisu zapisani u ispravi, jer je inače ta zadnja rečenica isprave ostala visjeti u "zraku".

Nakon sankcije i neposredno prije svjedoka nalazi se koroboracija u kraćoj verziji isprave kralja Krešimira IV. o privilegijama samostanu sv. Ivana u Biogradu i poklonu otoka Žirja god. 1060. (mjeseca veljače).¹² Ona glasi: "Et hec nostre diffinitionis cartula in sua firmitate permaneat".¹³ To jest isprava i odredbe u njoj trebaju biti trajne, što će uz samog vladara garantirati i navedeni svjedoci. Takvo njezino artikuliranje, te sam njezin oblik i položaj u ispravi, kazuju da je kraća verzija te Krešimirove isprave ujedno i prije nastala od svoje šire verzije. Naime u široj verziji te isprave koroboraciju nalazimo na dva mjesta, i to najprije u sklopu prvog dijela dispozicije i neke vrste sankcije a onda opet nakon arenge u sklopu nastavka dispozicije koja se isprepliće s njom i pertinencijom. Očito je da se tu radi o proširivanju putem opširnijeg opisivanja predmeta isprave iz prve verzije.

Potpuno povezana sa svjedocima, nakon sankcije, nalazi se koroboracija u ispravi kralja Krešimira IV. o oslobađanju samostana benediktinki sv. Tome u Biogradu od svakih podavanja i poklonu kraljevskog zemljišta Rasohatica god. 1060.-1062.¹⁴ Ona glasi: "Huius denique rei stabilitum palam actum et coram his testibus roboratum: L. archiepiscopo, R. Croatico episcopo, G. bano et alii plures". To je dakle čvrsta odredba potvrđena pred navedenim svjedocima i mnoštvom drugih koji garantiraju njezinu javnost.

Koroboracija je u ispravama hrvatskih narodnih vladara osobito "stegnuta" sa svjedocima u potvrdnicama. Takav slučaj je i u potvrdnici kralja Krešimira IV. o poklonu samostanu sv. Tome u Biogradu zemljišta u Sidrazi.¹⁵ Ona glasi: "Hec facta sunt coram his testibus: episcopo Theodosio, Drago priori, Rainerio Chroatino episcopo, Goicone bano et alii plures".¹⁶ U takvim je vrstama isprava ona nazočna u svojstvu jedne od najvažnijih

⁹ J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I, str. 75-76.

¹⁰ IBIDEM, str. 76.

¹¹ IBIDEM.

¹² IBIDEM, str. 87-89.

¹³ IBIDEM, str. 88.

¹⁴ IBIDEM, str. 96-97.

¹⁵ IBIDEM, str. 97-98.

¹⁶ IBIDEM, str. 98.

diplomatičkih formula, odražavajući ujedno organiziranost dotične kancelarije koja konstantno upotrebljava najvažnije formula čak i u običnim potvrđnicama.

Koroboracija je spojena sa svjedocima i u ispravi kralja Krešimira IV. iz god. 1066. (25. XII.) u kojoj taj vladar uzimlje pod svoju zaštitu samostan sv. Marije u Zadru.¹⁷ Ta koroboracija glasi: "Hoc que ab archiepiscopo et ab omnibus episcopis confirmatum canonice, ac ab universo cetu conlaudatum est. L(aurentius) archiepiscopus laudo. Stephanus, episcopus ladere, laudo. Rainerius, episcopus Chroatie, laudo. Iohannes, Tragurensis episcopus, laudo. Belgradensis episcopus, laudo. Drago Arbensis episcopus, laudo. Petrus, Absarensis episcopus, laudo."¹⁸ Ona slijedi nakon sankcije a u odnosu na veličinu teksta isprave zauzima veći dio. U njoj su crkvene osobe u svojstvu biskupa Hrvatske jamci za pravovaljano ostvarenje kraljeve odredbe i vrijednosti isprave u javnosti.

Također nakon sankcije slijedi koroboracija i u ispravi kralja Krešimira IV. o poklonu zemlje Tokinja samostanu sv. Marije u Zadru god. 1066./67. (?).¹⁹ Ona glasi: "Hoc actum est in Tochinia et firmatum est ladere, coram Stephano, eiusdem ciuitatis episcopo, et Drago priore, Segae iudice, Zella et Doda, et aliis quampluribus".²⁰ Njome kralj Krešimir IV. traži da ta darovnica traje jer ju je on potvrdio. Ona je učinjena u mjestu o kojem se radi a potvrđena je u Zadru pred biskupom, priorom, sucem i mnoštvom drugih. Uza sve to navedeni su prije još neki svjedoci, što na prvi pogled izgleda nelogično jer se tako dupliraju. Međutim, jedni se odnose na mjesto gdje je *actum* sklopljen (Tokinja) - u vrijeme Krešimirova djeda, a drugi na mjesto ovjere isprave (Zadar). Prije navedene koroboracije, odnosno nakon prvih svjedoka sadržana je rečenica "Nostra donatio semper firma permaneat".²¹ Ona jasno pokazuje tko je ovjerio ispravu, pa stoga ne stoji tvrdnja nekih naših diplomatičara da se u ispravi ne kaže tko ju je ovjerio.²²

Koroboracija se kao diplomatska formula potpuno stopila s formulom svjedoka i u ispravi kralja Krešimira IV. o potvrdi posjeda u Diklu oko god. 1066./67.²³ Među navedenim svjedocima su tepčija Boleslav, ninski župan Adamić, lučki župan Vukac, dad Voleša, posteljničnik Budac, kapelan Ivan, volar Zović, štitonoša Dragonja, vinotoča Dadović i dekan Grubonja. Te su osobe ujedno predstavnici kraljevske vlasti ninskog i susjednog područja. Budući je ta Krešimirova isprava sačuvana kao transumpt jedne druge isprave za pretpostaviti je da je iz toga razloga i izostala stroga formula koroboracije, a zadržana samo formula svjedoka, kako se u novoj cjelini ne bi ponavljala. K tomu je ta isprava pisana po kraljevom nalogu, kako navodi opat samostana sv. Bartolomeja Adam.

¹⁷IBIDEM, str. 102.

¹⁸IBIDEM.

¹⁹IBIDEM, str. 104-105.

²⁰IBIDEM, str. 104.

²¹IBIDEM, str. 105.

²²Nada KLAJČ, Diplomatička analiza isprava iz doba narodne dinastije (II dio), *Historijski zbornik*, XIX-XX/1966.-67., Zagreb 1968., str. 248.

²³J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I, str. 105-106.

I sljedeća sačuvana isprava kralja Krešimira IV., također izdana u Ninu, god. 1069. a koja govori o njegovom poklonu otoka Mauna samostanu sv. Krševana u Zadru,²⁴ formulu koroboracije prezentira u svjedocima. Doduše, u njoj je popis svjedoka opširniji a ispred svih se nalazi sam Krešimir u svojstvu kralja Hrvatske i Dalmacije, iako su njegovo ime i država kojom upravlja jasno istaknuti u intitulaciji te isprave. Svjedoci su dakle i toj ispravi jamstvo za njezinu vrijednost i punomoć u javnosti, ali se ipak poslije njihovog nabiranja naglašava da je isprava napisana i potvrđena od strane hrvatskog biskupa Anastazija po nalogu i volji (odluci) kralja Krešimira. Izraz *confirmavit* zbuňuje i u toj ispravi. Međutim, budući se radi o biskupu Hrvata, koji je imao velike ovlasti na hrvatskom kraljevskom dvoru, moguće je da je on u ime kralja mogao i *osnažiti* ispravu. Je li takve ovlasti mogao imati na primjer i kraljev kapelan u Krešimirovoj ispravi za Brda, o kojoj će biti kasnije riječi, ostaje upitno, ali kako je ta isprava sačuvana kao transumpt jedne druge isprave, u kojoj je notar također biskup (Stjepan), vrlo je lako pretpostaviti mogućnost da je kralj Krešimir davao ovlasti visokim crkvenim dostojanstvenicima da mogu njegove isprave po njegovoj zapovijedi potvrđivati. Takav primjer nalazimo i u već navedenoj koroboraciji isprave nepoznatog bana S. iz godine 1042. do 1044., zatim u koroboraciji Krešimirove isprave izdane god. 1066 (25. XII.) u Šibeniku u korist zadarskoga samostana sv. Marije, a i u drugim Krešimirovim ispravama ima naznaka da su biskupi uz ulogu svjedoka imali i takve ovlasti. Već u ispravama kralja Zvonimira, kako ćemo kasnije vidjeti, takvih mogućnosti nema. Kratko rečeno, koroboracija se Krešimirove isprave za otok Maon ničim ne izdvaja od ostalih koroboracija diplomatskog materijala onoga vremena.²⁵

Takva koroboracija sadržana je u puno kraćem obliku u ispravi kraja Krešimira IV. o potvrdi osnutka samostana sv. Petra u Rabu iz god. 1076. (16. V.).²⁶ Njezina se kratkoća može opravdati samim time što je ta isprava potvrđnica. Ta koroboracija samo ukratko (presentibus magistro Gregorio gramatico et Paulo de Bilia et aliis) prezentira ispravu javnosti, dajući punomoć kraljevoj odluci.

Sljedeća sačuvana Krešimirova isprava, o darivanju mlina samostanu sv. Stjepana, koji dar potvrdi i kraljev nećak Stjepan iz god. 1070.,²⁷ sadrži nešto različitu formulu koroboracije od prethodnih isprava. Naime i u njoj su svjedoci ti koji daju javnost ispravi, ali se nakon njih ipak oglašava donator u osobi postavljenog notara koji je "po naredbi istoga kralja moga gospodina"²⁸ napisao ispravu (darovnicu) i pokazao je svjedocima. K tomu je i Stjepan, nasljednik svoga roditelja i budući nasljednik kraljevstva, zapovjedio da isprava trajno vrijedi.

---

²⁴IBIDEM, str. 112-114.

²⁵Jakov STIPIŠIĆ, Diplomatička analiza Krešimirove darovnice o Maunu iz 1069., *Pomorski zbornik*, knj. 7, Zadar 1969., str. 824.

²⁶J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I, str. 114-115.

²⁷Ivan KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, I, Zagreb 1874., str. 133.

²⁸IBIDEM, str. 133.

Potpuno samostalna kao diplomatska formula nalazi se koroboracija u ispravi kralja Krešimira IV. rapskoj biskupiji god. 1071. (8. VII.).²⁹ Ona glasi: "Ad roborem et uigorem nostreque cartule dationis assentionisque iustitie mitram nominis nostri inpressis prelibate donamus ecclesie et nostri sigilli inpressione firmando roboramus".³⁰ Isprava u kojoj je sadržana ta koroboracija ne sadrži svjedoke pa je onda to najvjerojatnije razlogom da je i njezina koroboracija samostalnija kao diplomatska formula. Kao što je s povijesnoga stajališta neobično što su u toj ispravi izostavljeni svjedoci, tako je isto neobično da navedena koroboracija sadrži kraljevske povlastice s darom mitre na kojoj su utisnuta slova kraljevskog imena.³¹ Međutim ne ulazeći u pitanje autentičnosti isprave, samostalnost navedene koroboracije kao diplomatske formule potpuno je razgraničena u toj ispravi, pa stoga Frano Radić u navedenom djelu ne može biti u pravu jer joj pridodaje dio dispozicije s naracijom i cijelu sankciju.³²

Već sljedeća i posljednja sačuvana Krešimirova isprava, o poklonu zemljišta na "Brdima" samostanu sv. Marije u Zadru iz god. 1072. (?),³³ umjesto diplomatske formule koroboracije, ponovno sadrži formulu svjedoka koji je u potpunosti zamjenjuju. Tim više što je ta Krešimirova isprava, po svom obliku, potvrđnica neke prethodne isprave, mada se to u njoj ne spominje. Svjedoci su te isprave osobe s visokim častima u kraljevoj vlasti, kao što su uostalom i u svim ispravama hrvatskih narodnih vladara. Međutim, u tekstu *b* redakcije te isprave navodi se: "Et ego presbiter Michacio, capellanus regis, scripsi et corroboraui".³⁴ Doduše, tu se ne navodi da je to učinio kraljev kapelan Miha po vladarevu nalogu, ali se to samo po sebi razumije, pa je ta rečenica redakcije *b* te isprave veliki dokaz da je matična isprava sadržavala formulu koroboracije u pravom smislu riječi. Na takvu pretpostavku osobito upućuje izraz *corroboraui* koji ne pristoji notaru nego vladaru, tim više jer se notar u redakciji *b* te isprave spominje samo kao svjedok.

Najstarija sačuvana Zvonimirova isprava, s početka listopada god. 1075.,³⁵ koja govori o njegovom krunjenju u crkvi sv. Petra u Solinu, obećanju vjernosti papi Grguru VII. i poklanjanju rimskoj stolici samostana sv. Grgura u Vrani, nema klasične diplomatske formule koroboracije. To je i očekivano jer je predmet te isprave u prvom redu svečanost krunjenja, odnosno ustoličenja i promoviranja hrvatskoga vladara u viši stupanj (kralja) i davanja prisege vjernosti papi. Formula koroboracije u toj ispravi s takvim sadržajem nije ni potrebna jer sam javni i svečani čin krunjenja automatski jamči da će vrijediti za javnost. Stoga tu formula koroboracije nije nazočna u svom tradicionalnom obliku i na svom

---

²⁹J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I, str. 123-124.

³⁰IBIDEM, str. 124.

³¹Frano RADIĆ, Može li se vjerovati u autentičnost Krešimirove listine privilegija rapskoj biskupiji?, *Starohrvatska prosvjeta*, god. VII, sv. 2., Knin 1903., str. 77.

³²IBIDEM, str. 76.

³³J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I, str. 132.

³⁴Franjo RAČKI, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877., str. 90.

³⁵J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I, str. 139-141.

uobičajenom mjestu, koje joj pripada u ispravama hrvatskih narodnih vladara, nego se njezina uloga proteže tijekom cijele isprave a osobito unutar dispozicije. Tako ćemo, između ostaloga, naići na izraze "corrobor atque sanxio", "concedo atque confirmo" i slično. Iz istoga razloga u toj je ispravi izostavljena i klasična formula svjedoka.

Već sljedeća sačuvana Zvonimirova isprava, o potvrđivanju splitskoj crkvi darovnice knezova Trpimira i Muncimira god. 1075. (9. X.),³⁶ sadrži formulu koroboracije u kojoj su sadržani i svjedoci. U toj se formuli najprije navodi da su *akta* učinjena u nazočnosti svjedoka, koje se ujedno nabraja, prvo crkvene prelate pa onda svjetovne velmože i ukratko se spominje nazočnost mnoštva drugih vjernih, a onda se nakon toga ponovno opetuje važnost isprave za javnost. Drugi dio koroboracije te isprave također donosi formulu inskripcije i spominje kraljev javni pečat kojim je zapečaćena isprava (Pro quibus omnibus et singulis perpetuum robur habentibus presentis priuilegii paginam nostri sigilli characteri fecimus muniri).³⁷

U Zvonimirovoj sljedećoj sačuvanoj ispravi, o davanju slobode trgovanja Bračanima iz god. 1078. (12. III.),³⁸ koju se smatra falsifikatom, koroboracija se sastoji od navođenja svjedoka, ali se poslije notara navodi i viseći pečat. Među svjedocima su navedeni biskup Hrvata Grgur, kapelan Petar, ban Dragota, župan Slavogost, knez Berislav i sudac Dražina.

Koroboracija je kao diplomatska formula sadržana i u Zvonimirovoj ispravi o ponovnom poklanjanju nekih sela, zemlje i pašnjaka u Bosiljini splitskoj crkvi god. 1078. (16. IV.).³⁹ Ona slijedi nakon naznaka da je isprava sačinjena pred očima svjedoka, koji su navedeni, a glasi: "In quorum omnium testimonium et memoriam perpetuam presentis priuilegii paginam mei sigilli carateris (!) appensione feci muniri."⁴⁰ Toj su dakle koroboraciji svjedoci i kraljev pečat jamstvo da će ona biti valjana za javnost.

Ulogu koroboracije svjedoci imaju i u Zvonimirovoj ispravi o stavljanju cetinske župe pod jurisdikciju splitske crkve god. 1078. (prije 1. rujna).⁴¹ Među njima se nalaze crkvene i svjetovne osobe.

Kronološkim redosljedom opisivanja koroboracije u ispravama hrvatskih narodnih vladara slijedi koroboracija u ispravi *dux*a Stjepana iz god. 1078. po kojoj taj vladar poklanja benediktinskom samostanu sv. Stjepana kod Splita neka zemljišta prilikom svoga stupanja u taj samostan.⁴² I u toj ispravi svjedoci imaju ulogu koroboracije među kojima se navodi čak kralj Zvonimir, zatim kraljica Lepa, kraljev sin Radovan, legat rimske crkve kardinal Petar, nadbiskup splitski Lovre, biskup Hrvata Grgur, opat samostana sv. Bartolomeja Ivan, opat samostana sv. Mojsija Urso, kapelan Andrija, kraljev kapelan Nikola i kraljev kancelar Teodor

---

³⁶IBIDEM, str. 141-142.

³⁷IBIDEM, str. 142.

³⁸IBIDEM, str. 159.

³⁹IBIDEM, str. 160-162.

⁴⁰IBIDEM, str. 161.

⁴¹IBIDEM, str. 162-164.

⁴²F. RAČKI, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877., str. 90.

koji je i napisao tu ispravu. Takav sastav svjedoka pokazuje kakvu je važnost imao taj benediktinski samostan u javnom životu.

U Zvonimirovoj potvrdnici darovnice kralja Krešimira IV. o poklonu zemlje u Tokinji samostanu sv. Marije iz god. 1078.,⁴³ formula koroboracije je potpuno spojena s dispozicijom i dominira cijelom potvrdnicom, mada je veoma kratka. Njome se ukratko pred svjedocima osnažuje matična isprava Zvonimirova prethodnika.

Spojena sa svjedocima sadržana je koroboracija i u Zvonimirovoj ispravi o poklonu benediktinkama u Splitu zemljišta Pustice u Lažanima god. 1076.-1078.⁴⁴ Naime, nakon naznake mjesta gdje je sačinjena isprava i nakon navođenja svjedoka kralj jednom rečenicom osnažuje tu ispravu kad kaže: "Isti (ad nostram confirmationem cum innumerabili multitudine ibidem astan)te sufficient".⁴⁵ To će reći da nabrojani svjedoci uz nebrojeno mnoštvo jesu dovoljna garancija za javnost vjerodostojnosti njegove isprave. Dakle, može stajati tvrdnja da vladarskoj ispravi *fidēs publica* daje samo sam vladar ili u njegovo ime izdavač isprave, a da u privatnoj ispravi ta javnost isprave leži samo na svjedocima.⁴⁶ Međutim, u našem se primjeru vladar ne odriče svoga čina nego ga samo dijeli sa svjedocima, što pak nikako ne znači da su samo *testes* pokazatelji javnosti ili privatnosti isprave. Stoga otpada konstatiranje da se u koroboraciji te Zvonimirove isprave isprepliću elementi notarske i dalmatinske isprave i isprave sa sjevera, odnosno arpadovske isprave.⁴⁷ Isto tako svrstavanje notara te isprave prezbitera Teodora među svjedoke nije baš nikakav dokaz falsificiranosti isprave, jer takvu dvoznačnu ulogu možemo naći i u drugim ispravama hrvatskih narodnih vladara, kao uopće i u drugim ispravama.

Svjedoci imaju ulogu koroboracije i u Zvonimirovoj ispravi o poklonu zemlje Konjuština u Zmini iz god. 1083.,⁴⁸ među kojima je i kraljev kancelar te ujedno pisar isprave svećenik Teodor.

Isti je slučaj i u njegovoj ispravi o poklonu zemlje Raduna samostanu sv. Stejpana kod Splita iz iste (1083.) godine.⁴⁹

U posljednjoj sačuvanoj Zvonimirovoj ispravi, u njegovoj potvrdnici slobostine samostanu sv. Marije u Zadru, koje je tom samostanu nekoć dao kralj Krešimir IV., iz god. 1087. (8. X.),⁵⁰ koroboracija je spojena s dispozicijom i svjedocima. Zvonimir u toj ispravi opatici Čiki i njezinom samostanu sv. Marije istim kraljevskim pravom kao i njegov prethodnik kralj Krešimir potvrđuje osnaženu (trajnu) slobostinu svojim trajnim pristankom i pristankom

---

⁴³J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I, str. 167.

⁴⁴IBIDEM, str. 170-171.

⁴⁵IBIDEM, str. 170.

⁴⁶Nada KLAIĆ, O falsifikatima splitskih benediktinka, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, LXIII-LXIV/1961.-1962., Split 1969., str. 205.

⁴⁷IBIDEM, str. 205-206.

⁴⁸J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I, str. 180-181.

⁴⁹F. RAČKI, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877., str. 139-141.

⁵⁰J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I, str. 186-187.

nadbiskupa Lovre uz nazočnost svjedoka. Bez obzira što je ta Zvonimirova isprava *potvrđnica* u njoj je sadržan *consentientes*, odnosno u ovom slučaju *laudatio*, to jest zajednički ili opći pristanak, volja ili privola sviju. Naime, prilikom darivanja crkvenih ustanova kralj bi najprije zatražio privolu crkvenih i svjetovnih velmoža. Taj pristanak je nazočan već u prvoj sačuvanoj ispravi hrvatskih narodnih vladara, naime u ispravi Trpimirovoj iz god. 852.⁵¹

Potpuno samostalna diplomatska formula koroboracije nalazi se u ispravi kralja Stjepana II. iz god. 1089. (8. IX.) po kojoj taj kralj potvrđuje ispravu svoga prethodnika kralja Zvonimira po pitanju poklona zemljišta Pustica u Lažanima splitskim benediktinkama.⁵² Ona glasi: "ita quidem, ut nostrorum successorum (n)u(us) uel cuiuslibet persona magna uel parua nullo modo his nostris firmationibus et sigilli impresioni contraire debeat."⁵³ Tu se dakle unutar te formule spominje i pečat kao sredstvo ovjerene isprave. Iza toga slijedi sankcija, pa se tek onda nabrajaju nazočni svjedoci. Ta se pak formula koroboracije po svojoj formi razlikuje dosta od koroboracije matične Zvonimirove isprave, koju ova potonja potvrđuje, iako bi se očekivalo njihovu istovjetnost. To pokazuje i njezino mjesto u ispravi, ali osobito njezina forma. To su dakle dvije koroboracije koje imaju zajednički predmet i sadržaj isprave, ali su vladari odnosno donatori različiti koji pak daju skupa sa svjedocima javnost tim dvjema ispravama. U Stjepanovoj se ispravi čak ni ne navodi ime notara što može navesti na različita tumačenja,⁵⁴ međutim mi cijenimo da je taj izostanak nastao iz razloga što je ta Stjepanova isprava potvrđnica Zvonimirove, odnosno ona nije u potpunosti nastala samostalno. Načela koroboracije su ista za obje isprave, iako su *testes* iz Zvonimirove isprave zamijenjeni sa *testimoniis*, a kraljevi su dostojanstvenici nabrojani kao *svjedoci*, što pak ništa ne mijenja u značenju koroboracije Stjepanove isprave u odnosu na Zvonimirovu. Oznaka pečata i uvod u sankciju odgovara pravilnom sastavku ondašnjih isprava.⁵⁵

I u posljednjoj sačuvanoj ispravi hrvatskih narodnih vladara, u ispravi kralja Stjepana II. o poklonu zemljišta u Raduni samostanu sv. Stjepana kod Splita god. 1089.,⁵⁶ svjedoci imaju ulogu koroboracije. Oni su dakle garancija vjerodostojnosti isprave za javnost.

*

Iz izloženog je vidljivo da su u ispravama hrvatskih narodnih vladara najčešće nazočni svjedoci kao znak ili sredstvo koroboracije. Oni se ponekad pojavljuju u istom sastavu što je znak da se težište osnaženja isprava iz doba hrvatskih narodnih vladara

⁵¹M. BARADA, Dvije naše vladarske isprave, *Croatia sacra*, god. 7, Zagreb 1937., str. 25, 49.

⁵²J. STIPIŠIĆ, *Codex diplomaticus*, I, str. 188-189.

⁵³IBIDEM, str. 189.

⁵⁴N. KLAIĆ, O falsifikatima splitskih benediktinka, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, LXIII-LXIV/1961.-1962., Split 1969., str. 206-207.

⁵⁵Zlatko TANODI, Isprave kralja Zvonimira i Stjepana II. splitskim benediktinkama, *Radovi hrvatskog povijesnog instituta u Rimu*, sv. III, "Mandičev zbornik", Rim 1965., str. 94.

⁵⁶F. RAČKI, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877., str. 145-152.

stavljalo na vladarev upravni aparat. Međutim, svjedoci kao diplomatska formula isprava hrvatskih narodnih vladara nazočni su u većini tih isprava. Oni kadšto ne slijede poslije koroboracije u ispravi. U takvim je slučajevima isprava drukčije konstelirana pa ih se nadomješta.

Uz svjedoke i navođenje pečata je u nekolicini slučajeva znak prisutnosti sredstva koroboracije, odnosno ovjere obrađenih isprava. Međutim, koroboracija kao strogo samostalna diplomatska formula isprava hrvatskih narodnih vladara nije redovita u takvom obliku, ali je ipak, doduše pod vidom svjedoka, redovito nazočna u tim ispravama. Njezino mjesto u njima je uglavnom iza sankcije. Njezinim izdvajanjem u ispravama kralja Krešimira IV. stječa se dojam da su biskupi ili visoki crkveni dostojanstvenici imali ovlast potvrđivati isprave. Međutim, kod kralja Zvonimira to nije tako.

Koroboracija kao diplomatska formula ili sastavni dio navedenih isprava ne daje u našem slučaju dovoljno osnove za dokazivanje neautentičnosti pojedinih isprava.

Milko Brković: CORROBORATION IN THE DOCUMENTS BY THE CROATIAN NATIONAL RULERS

Summary

Corroboration as a diplomatic formula in the majority of the preserved documents by the Croatian national rulers comes after the sanction. With its content the corroboration enumerates the instruments of the document's authenticity among which most frequently is the presence of witnesses and sometimes the seal is mentioned as well. Moreover, in several cases, the witnesses have entirely taken the role of the document's corroboration. All preserved documents by the Croatian national rulers contain the corroboration formula.